

Boekbespreking: religieus leven in Turnhout tijdens de Eerste Wereldoorlog

Het tijdschrift Trajecta is de ontmoetingsplaats voor iedereen met historische belangstelling voor de rol van religie in cultuur en samenleving van de Nederlanden. De recentste aflevering is een themanummer over 'Religie en de Grote Oorlog in Nederlanden', uiteraard naar aanleiding van de herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog. "Concreet wil dit themanummer enkele thematische velden verkennen en nieuwe vraagstellingen toetsen, mede vanuit een comparatief perspectief", schrijven de samenstellers. (p. 229)

Gerrit Vanden Bosch (historicus en archivaris van het aartsbisdom Mechelen-Brussel) zoomt in op het religieuze leven tijdens 14-18 in de talrijke parochies die het aartsbisdom toen rijk was (p. 337-377). Hiertoe behoorde ook Turnhout, want het huidige bisdom Antwerpen is pas opgericht in 1961. Daarvoor maakte de auteur gebruik van een erg boeiende en inhoudelijk rijke bron, namelijk de rapporten die de parochieclerus op verzoek van kardinaal D.J. Mercier opmaakte over het wel en wee in zijn werkgebied tijdens de Duitse opmars en bezetting. Die naoorlogse rapporten bieden dus een inkijk in de beleving van het oorlogsgebeuren aan de basis, vanuit de perceptie van lokale kerkelijke beleidsverantwoordelijken. Voor deze bijdrage werd een representatief staal van 44 parochieverslagen en 5 decanale verslagen geselecteerd, opgesteld door pastoors en dekens. Het verslag over de Sint-Pietersparochie van Turnhout is er één van. Het werd (wel-

licht) opgesteld door Eugène Waterschoot en ondertekend door pastoor-deken Victor Adams. Het verslag over de Heilig-Hartparochie werd niet weerhouden. Beide verslagen zijn enkele jaren geleden overigens integraal uitgegeven.

Fragment van de voorpagina van het parochieverslag over WOI. Met dank aan Bert Tops.

We geven een overzicht van de informatie over Turnhout die te vinden is in dit artikel. De Duitse inval zorgde voor een plotse opstoot van religieuze activiteit: o.a. boeteprocessies behoorden in vrijwel alle parochies tot het religieuze repertoire. "In Turnhout werd op 3 augustus 1914 het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand van de Sint-Theobalduskapel in de Patersstraat plechtig overgebracht naar de Sint-Pieterskerk om vandaaruit elke dag in een boeteprocessie door de straten te worden gedragen. Het initiatief van pastoor-deken Adams om het beeld van de perifeer gelegen kapel te verplaatsen naar het religieuze centrum van de stad beantwoordde (...) aan het verlangen om het cultusbeeld te midden van de biddende geloofsgemeenschap te hebben. Ook hier werd bewust gerefereerd aan een religieuze traditie: het Mariabeeld zou volgens de plaatselijke overlevering in 1789 de stad beschermd hebben tijdens de Slag bij Turnhout." (p. 344) In de eerste oorlogsweken verbleven in de stad veel soldaten die participeerden aan de kerkelijke diensten. "Op de Grote Markt van Turnhout vond een 'krijgsmis' plaats in de openlucht, met het altaar op de pui van het stadhuis, die door soldaten én Turnhoutenaars werd bijgewoond." (p. 346) Tijdens de bezetting lag bij de Duitse overheid het binnendringen in een sacrale omgeving erg gevoelig. Dit verklaart waarom kerkdiensten in de regel ongemoeid werden gelaten. De kerkgebouwen waren daardoor vrijplaatsen en konden asiel verlenen aan het Belgische patriottisme. "Het onderscheid tussen de sacrale ruimte werd goed verwoord door de Turnhoutse pastoor-deken Victor Adams, die in zijn naoorlogse verslag erkende dat publieke uitingen van vaderlandsliefde verboden waren tijdens de oorlog, 'maar in onze parochiekerk bij den God onzer altaren genoten wij steeds de zoete vrijheid.'" (p. 360) Ook met bedevaarten gingen de Duitsers omzichtig om. "Vanuit (...) Turnhout trok men ongestoord op bedevaart naar Scherpenheuvel." (p. 364) Na de ontredde van de eerste oorlogsmoanden leefde het parochiale leven herop. "Ook in Halle-Booienhoven registreerde de pastoor voor 1915 een flinke stijging van het aantal communies en hetzelfde gold voor Turnhout in 1915 en 1916." (p. 367) Heel wat pastoors spanden zich inderdaad in om het veelvuldig communiceren aan te moedigen. "In Turnhout werd in de Sint-Pietersparochie op tweede kerstdag 1916 een Tarcisusbond opgericht om de dagelijkse communie onder de kinderen te bevorderen." Pastoor-deken Adams omschreef in zijn naoorlogs verslag de bond bloemrijk als "een keurkorps van minnende zieltjes, lievelingen van het

Kindje Jezus, een trouwe kinderwacht aan het H. Tabernakel.'" (p. 368) Het rozenkransgebed werd door tal van – vooral – vrouwenmonden gepreveld in de kerken. "In de Sint-Pieterskerk in Turnhout namen de 'ijveraars' daarin het voortouw. Zij bleven voor en na de kerkdiensten tot laat in de avond de rozenkrans bidden in de overtuiging 'dat onze helden aan den Yzer zouden pal staan, zolang zij hier het machtige wapen van het gebed bleven hanteeren.'" (p. 369) Daarnaast stond vooral de cultus van het Heilig Hart in het brandpunt van het devotionele repertoire: "En onder meer in (...) Turnhout in 1918 kreeg de devotie voor het Heilig Hart fysiek gestalte in de oprichting en feestelijke wijding van Heilig-Hartbeelden in of buiten de kerk." (p. 370) Tijdens het tweede deel van de bezetting verzwakte het religieuze elan nochtans. "In Turnhout schakelde pastoor-deken Adams in 1916 en 1917 de minderbroeders in om een bede-octaf te preken 'om het heilig vuur in de harten weer op te wekken.'" (p. 373) Na de wapenstilstand op 11 november 1918 vormden de kerken het decor van een uitbarsting van religieus patriottisme. Overal luidden de kerkklokken en werd de Belgische driekleur triomfantelijk op de kerktorens gehesen. Ter ere van koning Albert en het Belgisch leger weerklonk in alle kerken het te deum. "Het land was bevrijd en verkeerde in een roes. Dat vier jaar oorlog en bezetting een diepgaande cesuur zou betekenen voor kerk en samenleving in België werd slechts door weinigen bevroed." (p. 374) Dat gold ook voor Turnhout, waar deken Adams in 1921 moest vertrekken na een conflict met kardinaal Mercier. Hij overleed te Ravels in 1926. Maar spoedig zou de christelijke arbeidersbeweging (met name het ACW) de gemeentepolitiek toch gaan domineren.

Sam Van Clemen